

Laurent Geslin

Kriget i Ukraina: Krim i blickfånget

Mediapart, 22 november 2022

Efter att den ukrainska armén befriat Cherson är Krim inte mer än tio mil från fronten. Halvön som Moskva annekterade 2014 är hjärtpunkten för en komplex historia såväl kulturellt som militärt.

I åtta långa år hade de styrande i Ukraina hållit fast vid en mycket klar principiell ståndpunkt, med risk för att framkalla leenden hos en del västliga diplomater: de 27 000 kvadratkilometer Krim består av skulle en dag återgå till att kontrolleras av Kyiv. Ett krav som aldrig tycktes få något konkret uttryck på plats och frågan lades också åt sidan i Minskavtalen 2014 och 2015, som fokuserade på att lösa konflikten i Donbas.

I februari i år, då de ryska trupperna tycktes på väg att omsluta Ukrainas huvudstad, krävde president Zelenskyj inte mer än en återgång till de frontlinjer som gällt före invasionen, men de ukrainska framgångarna på sistone har fått Kyiv att omvärdera sina mål.

Under G 20-ländernas möte i Indonesien sade Ukrainas statschef att Ryssland måste dra tillbaka ”alla sina styrkor och väpnade enheter från ukrainskt territorium”, inklusive det ”ockuperade territoriet” Krim. Några timmar innan underströk generalen Valerij Zalozjnyj i ett telefonsamtal med USA:s överbefälhavare Mark Alexander Milley att de ukrainska soldater inte tänkte acceptera ”någon som helst förhandling, överenskommelse eller kompromisslösning”. Och nyligen försäkrade Ukrainas biträdande försvarsminister Volodymyr Havrylov att Kyivs styrkor kan vara tillbaka på Krim ”före årsskiftet”.

Halvön är långt ifrån något belägrat fort, men efter återerövringen av Cherson går fronten bara kring tio mil från Perekop-näset. Kommunikationerna med Ryssland har försvårats sedan den bro över Kertsj-sundet som Vladimir Putin låtit bygga delvis förstördes den 8 oktober.

Järnvägarna i södra Ukraina och staden Nova Kachovka, från vilken utgår den kanal som försörjer delar av regionen med vatten, ligger nu inom räckhåll för Kyivs kanoner. Den 24 februari i år trängde de ryska stridsvagnar som varit stationerade på Krim genom de ukrainska gränskontrollerna och såg ut att inom några dagar kunna nå Odessas förstäder. Men sedan dess har läget förändrats. Nu är det de civila som Vladimir Putin mobiliserade i slutet av september som håller ställningarna vid fronten bakom i all hast upprättade försvarslinjer.

Kolonisering

Klarar Ukrainas armé av att återta halvön? För ögonblicket går det inte att svara på den frågan i ett läge när Dnjepr utgör ett kraftfullt skydd för de ryska styrkornas västra flank och när Kyiv ännu inte inlett några nya offensiver. Men bara att frågan kan ställas är en grym påminnelse om misslyckandena för Vladimir Putin. Den ryske presidenten har ju byggt en god del av sin politiska trovärdighet på att få regionen att ”återgå” i Moskvas omloppsband efter annekteringen den 18 mars 2014. Då sade han att ”Krim i befolkningens ögon alltid varit och är en integrerad del av Ryssland”.

Krim införlivades med det ryska imperiet sedan Katarina den Stora 1783 krossat khanatet på Krim och halvön har läng symboliserat förverkligandet av den ryska drömmen om tillgång till varma hav och var tänkt att tjäna som språngbräda för att hota Konstantinopel och inloppet till Svarta havet.

För att säkra kontrollen över regionen inledde Kreml snart en kolonisering av de nya områdena, medan de tatarer som bodde där valde att gå i exil i Ottomanska riket. När Krimkriget var över 1856 utgjorde tatarerna fortfarande 50 procent av invånarna, men i slutet av 1800-

talet inte mer än en tredjedel, innan de i stor skala blev deporterade av Stalin till Centralasien i slutet av andra världskriget, kollektivt anklagade för ”kollaboration” med de nazistiska ockupanterna.

Jämsides med denna förgrovade bild bidrog krigen på 1800- och 1900-talet till att förankra halvön i det kollektiva minnet i Ryssland och Sovjetunionen och till att bekräfta dess militära betydelse, bl a genom utvecklingen av den stora hamnen i Sevastopol, högkvarter för Svarta havs-flottan och utnämnd till ”hjärtstad” i samband med andra världskriget.

”I slutet av mars 2014 godtog nio av tio ryssar att Krim anslöts till Ryssland. [...] En uppfattning som gick igenom politiska, yrkesmässiga, generationsmässiga, regionala klyftor och som blev närmast en våg bland ryssarna, inklusive sådana som traditionellt var kritiskt inställda till Kreml”, skriver historikern Anna Colin Lebedev i sin bok *Jamais frères? Ukraine et Russie: une tragédie postsoviétique* (Éd. du Seuil, 2022) [Aldrig bröder? Ukraina och Ryssland: en post-sovjetisk tragedi].

Efter Ukrainas självständighet 1991 blev Krim en stötesten mellan Kyiv och Moskva, där det ryska parlamentet inte tvekade att ifrågasätta att regionen 1954 ”skänkts” till Ukraina. Denna förändring av suveräniteten, organiserad av Nikita Chrusjtjov som då var förstesekreterare i centralkommittén i det sovjetiska kommunistpartiet, betecknades officiellt som ”ett vittnesbörd om det förtroende och den gränslösa tillgivenhet, som det ryska folket hyste gentemot det ukrainska”. Den skedde i samband med firandet av 300-årsdagen av fördraget i Perejaslav 1654, vilket enligt sovjetisk terminologi hade markerat ”återföreningen mellan Ryssland och Ukraina”.

Enligt en del historiker syftade den nya gränsdragningen främst till att öka andelen rysktalande i Ukraina, men 1991 uttalade sig ändå 54 procent av befolkningen på Krim för ett självständigt Ukraina.

En ekonomisk överenskommelse

1997 kom Rysslands president Boris Jeltsin och Ukrainas Leonid Kuchma överens om att dela på Svarta havs-flottan och hamnen i Sevastopol, en militär zon som varit helt slutet på sovjettiden och direkt knuten till Moskva och sedan Kyiv. Enligt den överenskommelsen, som förnyades 2010, gick Moskva med på att betala 98 miljoner dollar i hyra om året och till detta kom en reduktion på 30 procent på priset för ryska gasleveranser till Ukraina, allt till en total kostnad på 40 miljarder dollar fram till 2042.

Efter Majdanrevolten och president Viktor Janukovitjs flykt i februari 2014 grep Vladimir Putin tillfället att reglera ett ekonomiskt problem samtidigt som han tog på sig kostymen som den försynens man som lyckats ena en del av ”ryska jord”. Om denna idag skulle hotas av de ukrainska truppers framryckning är nya repressalier tänkbara - till exempel med kärnvapen - samtidigt som röster i Väst trycker på för att Kyiv ska återvända till förhandlingsbordet.

”Trots att Moskva annekterat de ukrainska regioner man kontrollerar innebär också att man lämnade staden Cherson att det finns betydande skillnader mellan de senare och även själva Rysslands territorium. Denna reträtt innebär implicit att Ukraina existerar, eftersom de zonerna inte täcks av den nukleära avskräckningen”, säger Vincent Turret vid *Fondation pour la recherche stratégique*. ”Det finns en motsättning mellan den ryska maktens strategi och de resurser landet förfogar över för att verkställa den. För ett halvår sedan ansåg jag det vara omöjligt för Kreml att överge Krim, och att detta aldrig skulle inträffa. I retoriken har ryssarnas inställning inte förändrats, men ukrainarna kan få läget att utvecklas på plats.”

Fler ryssar, färre ukrainare

Sedan i somras har de ukrainska attackerna ökat mot militära installationer på halvön, bl a mot hamnen i Sevastopol som den 29 oktober träffades av drönare. Men är det tänkbart att befolkningen i regionen kommer att hälsa den ukrainska armén med samma entusiasm som skedde i staden Cherson om trycket från Kyivs styrkor ökar, vilket president Volodymyr Zelenskyj hävdade för några dagar sedan?

Sedan 2014 har över 150 000 ryssar installerat sig på Krim, enligt uppgifter från 2019, medan tiotusentals ukrainare lämnat regionen. De mest ihärdiga anhängarna till Ukraina utgörs med säkerhet av de 250 000 tatarerna i regionen, som utsatts för en grym repression av de ryska myndigheterna.

Men halvöns 2,3 miljoner invånare lever ändå sedan åtta år i en helt annan värld än den som präglade Ukraina sedan revolutionen på Majdan. Sedan 2014 har Moskva satsat drygt 30 miljarder euro på Krim, en region inom federationen vars budget till 70 procent subventioneras av ryska staten.

I dokumentären *Ukraina, krönika över ett förebådat krig* säger Ukrainas utrikesminister Dmytro Kuleba apropå de ukrainska regioner som ryssarna kontrollerar att det vore omöjligt ”att återvinna dessa territorier genom att vinna invånarnas hjärtan”, utan att det tvärtom var nödvändigt att ”befria dem” för att sedan ”förändra mentaliteten där”. Återstår att se vilka projekt och vilket narrativ Ukraina är redo att komma med till invånarna på Krim.

I en intervju 2017 sade den ukrainske historikern Andrij Portnov således att Kyiv ”gjort för lite för att på ett positivt och symboliskt sätt integrera Krim i den ukrainska sfären”. Han framhöll att man alltid i historieböckerna gett en bild av en halvö som från ”khatet på Krim varit det territorium från vilket attackerna mot Ukraina utgätt”. Och historikern underströk bristen på försök att ”seriöst begrunda vad Ukraina hade kunnat föreslå den ryska befolkningen på Krim” i ett läge när ”Krim var den enda regionen [...] där en majoritet av befolkningen direkt identifierade sig som rysk: inte som rysktalande ukrainare, som sovjetisk, eller vad som helst, utan som rysk”.

Om strider skulle utbryta på Perekopnaset, som när bolsjevikerna 1920 stod mot baron Wrangels sista vita styrkor, råder inget tvivel om att framtiden för befolkningen på halvön skulle bli föremål för intensiva internationella förhandlingar. Krim intar en strategisk ställning som vida överskrider ryska och ukrainska intressen och utvecklingen i regionen kommer att följas noggrant av den turkiska grannen, som hittills bemödat sig om att inta en balanserad position mellan de båda krigförande länderna.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Mustafa Dzjemilev (intervju): [Krimtatarernas lidande](#)